

מראה מקומות בכורות דף לה

{מחלוקת רמב"ם וראב"ד אם כל"ח מאחוריו יש טומאת משקין}
גמ'. עדותו של חזקיה אבי עקש בשם ר"ג ביבנה בשם זקנו וכו'. והנה, רש"י כתב (ד"ה ולא שויה) דכל הטומאה דרבנן במשקין הוא רק בכלי שטף, אבל בכל"ח ליכא כלל טומאת דרבנן זו, והיינו דלא עדיף מכל טומאה דליכא כלל בכל"ח מגבו. אבל הרמב"ם (אבה"ט פ"ז ה"ג) פליג וס"ל דגם בכל"ח תיקנו גזירה זו וגרע משרץ, דבכל"ח במשקין טמא עכ"פ גבו, והראב"ד (שם) משיג על הרמב"ם וכשיטת רש"י דלא יתכן כלל לומר דמשקין עדיף משרץ ומת, וכל הגזרה משום מעיינות הזב, והם עצמם אינן מטמאים מאחוריו. וכתב הראב"ד דהרמ"ל למד כן בדקדוק לשון הגמ', ונקדים דבאמת הכל תלוי בגירסאות בגמ' וכיבואר; דהנה, גרסתינו בגמ' מה כלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו, אף כלי שטף נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו, ולכאורה הגי' צ"ע, דהרי בכלי שטף אין דינו בזה לגמרי ככל"ח, דכל"ח אם נגע בגבו לא נטמא כלל, ואילו בכלי שטף הרי גזרו טומאה למשקין בגבו, וכמו ששינו במשנה בכלים דלהלן (פכ"ה מ"ו) דאם נטמא גבו אחוריו נטמא ולא תוכו, ורק ההיכר הוא דרק גבו טמא ולא תוכו, ואילו בכל"ח לא נטמא גבו כלל, וא"כ הו"ל לגמ' לומר בכל שטף דאם נטמא גבו לא נטמא תוכו, אבל גבו נטמא, וכבר עמד ע"ז במים קדושים כאן לגי' שלנו. ובאמת בשטמ"ק (סק"ז) יש גי' אחרת בגמ' דמה כלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו, נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו, וזה א"ש דמפורש דין הנ"ל בכלי שטף דאם נטמא גבו לא נטמא תוכו, דזהו כל ההיכר אבל עכ"פ נטמא גבו מטומאה דרבנן. אבל באמת גם גי' זו ק', וליישב הגי' נחלקו הרמ' והראב"ד, דהראב"ד פי' דעת הרמ' הנ"ל שנתקשה דמשמע לגי' זו דכלי חרס נמי נטמא גבו לא נטמא תוכו, משמע דעכ"פ גבו נטמא, [וכדיוק הנ"ל לגבי כלי שטף], וזה אינו דבכלי חרס אין טומאה כלל ואפי' בגבו, ומזה הוכיח הרמ' דגם כל"ח יש לו טומאת משקים מאחוריו. וכתב הראב"ד דדבר זה לא יתכן כנ"ל, ובע"כ לשון הגמ' ל"ד ואגב שיטפא דכלי שטף הוא, והעיקר דלא תוכו, ובכל"ח גם גבו לא, ובכלי שטף גבו נטמא ולא תוכו, עכ"ד. נמצינו למדים מחלוקת יסודית אם בכל"ח יש טומאת משקין מאחוריו, דעת רש"י והראב"ד דליכא גזירה זו, ואילו הרמ' ס"ל דגזרו בכל"ח ג"כ. וכן נחלקו הרמ' והראב"ד עוד פעם בכלים פי"ג (ה"ד) והוא כשיטתם כאן.

{מחלוקת הראשונים בבי' המשנה ריש כלים}
והנה, במשנה בכלים (פ"ב מ"ג) תנן זה הכלל כל שאין לו תוך בכלי חרס אין לו אחוריים, והוא לשון דומה לסוגיית הגמ' כאן, ופי' שם הר"ש והרא"ש דכוונת הגמ' ממש כדברי הגמ' כאן, דכל שאין לו תוך בכלי חרס אז טומאת משקין בכלי שטף מטמא גם תוכו, ואין לו אחוריים במשנה היינו לחלוקה, דאינו חלוק מגבו. ובמשנה למלך (כלים פ"א ה"ג) תמה על פירושם א"כ נמצא דדין הגמ' כאן הוא משנה מפורשת בכלים, ולמה לא שו"ט בגמ' בביאור המשנה שם. ועוד, הלא למסקנת הגמ' דין זה בכלי שטף ואילו הפרק שם בכלים איירי בדיני כלי חרס, וק' מאד להעמיס דברי הגמ' במשנה שם. ולכן פי' במשנה למלך דהרמ' מפרש באופ"א, דדין המשנה לגבי כל"ח, ע"ש. וע' היטב ברמ' בפיה"מ שם דמבואר כן כדברי המשנה למלך, דדין המשנה לגבי כל"ח.

{טעם למה אוכל אינו מטמא כלי}
גמ' דמדאורייתא אין אוכל מטמא כלי וכו', ופירש"י בגמ' פסחים (יח, א), ע"ש, והיינו דאוכל ומשקה הוי ראשון וא"א לטמא כלי לעשותו שני. וידוע חקירת הג"ר אלחנן זצ"ל (קובץ שיעורים פסחים אות סז, קובץ הערות יט, ו) מה גדר הדין, האם דין הוא בקלישות של ראשון, דאוכל ומשקה לעולם אינו אב, אלא ראשון לטומאה, ולכן א"א לראשון לטמא כלי, או להיפך דין הוא בכלי דא"א להיות שני, וממילא א"א לקבל טומאה מאוכל ומשקה, אבל לו יצויר היכ"ת דלא ירד במדרגה אז יכול לקב"ט אפי' מראשון. וכתב בקוב"ש דנחלקו בזה ר"ח והרמב"ן בחולין (ב, ב), דע"ש דעת הר"ח דבטומאת מת יש דין חרב כחלל דאינו יורד במדרגה ונגע באב נעשה אב ובראשון נמי נעשה ראשון, וכתב הר"ח דלפי"ז ה"ה כלי הנוגע בראשון נעשה ראשון, אבל הרמב"ן פליג דאין בכח הראשון לטמא כלי, והוא פלוגתא הנ"ל, דדעת הר"ח דהחסרון הוא דא"א לכלי להיות שני, וכאן הרי נעשה ראשון, ואילו הרמב"ן ס"ל דדין הוא בראשון דא"א לטמא כלי, וא"כ גם בטומאת מת הדין כן.

{בגדר טומאת תוך בכלי חרס}

בעיקר גדר טומאת תוך בכלי חרס דאינו מטמא מגבו, בתוס' כאן (ד"ה הרי הוא) הביאו הא דמצינו בכלי חרס דיש לו דין יד, כמו כל הכלים דיש לו דין ידות לטומאה, ע' חולין (ק"ח, א), ובכלי חרס צ"ע דהא אינו מקבל טומאה מגבו, ואיך יתכן להכניס טומאה לכלי חרס ע"י ידו, איך עדיפא מגבו. וכתבו התוס' דבע"כ באמת כל דין ידות בכלי חרס נוגע רק להוציא טומאה ולא להכניס, דלהכניס לא עדיפא מידו. והגם דבגמ' בחולין שם מבואר דיש דין ידות בכל"ח מ"מ למסקנא אינו כן. וכ"כ התוס' בחולין (כד, ב) דכל דין יד בכל"ח הוא רק להוציא טומאה ולא להכניס, דלהכניס לא עדיפא מגבו. אולם, הרמב"ן שם בחולין הביא מתוס' שתי דיד שאני דגזה"כ הוא דמכניס טומאה ועדיפא מגבו, והרמב"ן כתב ע"ז דאינו מחוור, והרשב"א שם מסיק כדברי התוס', דידות שאני מגזה"כ. ובביאור המחלוקת ביאר כאן הגר"ז (וע' שיעורי הגר"א ליתר ביאור) דבאמת יל"ע בעיקר דין טומאה בכל"ח דמטמא בתוכו, ושם הוא טומאת אויר בלי נגיעה, אבל יש מקומות דאינו טמא מאוירו אלא במגע תוכו, וכגון בנדה לאברים דהכל לא נכנס לאוירו, ומ"מ נגיעה בתוכו טמא. ויל"ע מה הפשט האם כל"ח מופקע לגמרי מטומאת מגע, וגם מבפנים הוא טומאת תוך, וזה שייך או באויר או בנגיעה בתוך, אבל ג"ז טומאה לעצמו של טומאת תוך. או דלמא כל"ח יש טומאת תוך באויר, אבל אינו מופקע ממגע, ורק נתמעט דמגבו אינו טמא במגע, אבל יש לו טומאת מגע בתוכו. ומעתה י"ל דזהו המחלוקת אם י"ל דידות עדיפא מגבו, דאם מופקע ממגע א"כ מה לי גזה"כ של ידות סו"ס הוא רק מגע ואין כאן תוך שם, אבל אם יש לו מגע ורק נתמעט דמגע מגבו ליכא, א"כ שייך גזה"כ דיד עדיפא ושם יש מגע, וזהו הנידון שם בראשונים.

{טעם דאין מדרס לכלי חרס}

עוד הערה בסוגיא זו, בדברי רש"י שכתב בגמ' דאין מדרס לכלי חרס, ופירש"י דבמציאות ל"ש דאם ישב עליו ישבר, וכ"כ רש"י בעירובין (קד, ב), וכבר תמה כאן רעק"א בגליון הש"ס דתמוה דמפורש בגמ' שבת (פד, א) דיש היקש דאין מדרס לכל"ח, מקיש משכבו לו, מה אדם עצמו יש לו טהרה במקוה, אף למדרס בעינן שיש לו טהרה במקוה, לאפוקי כלי חרס דאין לו טהרה במקוה, ולמה כתב רש"י סברת עצמו. ובעיקר סברתו נמי אטו לא יתכן כל"ח דלא יישבר בשיבה, ובע"כ דינא הוא כנ"ל. וכן הקשה בסדרי טהרה (יו"ד סי' קמח סק"ג) דדברי רש"י תמוהים. וביד דוד תמה יותר על רש"י בעירובין שם שהביא בעצמו דברי הגמ' בשבת שם, ואעפ"כ כתב סברת עצמו שישבר, וצ"ע דגזה"כ הוא דדינא הוא דבעינן טהרה במקוה, וע"ש שהאריך מבית דוד לחלק בין כלי שיש לו תוך או אין לו תוך, ודחה דבריו, ע"ש.

{בדין מום עובר ע"י רפואה}

לח, עמוד ב, ברקא וכו'. בתוס' (ד"ה וסימניך) דנו כאן באורך למה ברקא הוי מום הרי יש לו רפואה כמבואר בשבת (עח, א). וכתבו ב' מהלכים או דבאמת אין לו רפואה אחר שכבר נקבעו, ועוד חידשו דאפי' אם יש לו רפואה מ"מ לפני כן הוי בכלל מום קבוע, וכל הדין של מום עובר הוא רק אם עובר מעצמו, אבל אם עובר ע"י רפואה הוי בכלל מום קבוע, ע"ש. וכן צדדו לעיל (לד, א ד"ה אילימא) במום של אחיזת דם שכתבו התוס' בתי' ב' בסוף דבריהם דכיון דעובר ע"י רפואה הוי בכלל מום עובר, והוא כתי' א' בתוס' לפנינו, ויל"ע אם תי' א' שם פליג בעצם מדינא וכנ"ל בתוס' כאן דגם ע"י רפואה הוי בכלל מום קבוע. ויש לציין לפסקי התוס' כאן (אות פו) שכתב בסיכום דברי התוס' כאן לפנינו לדינא, דרפואה מועלת אף למום קבוע, ואם אינו עובר מאליו הוי בכלל מום קבוע, והוא כצד שני בתוס' כאן. וכבר העיר המהרי"ט אלגזי (אות נב אות קטן ג') דמשמעות דבריהם לעיל דע"י רפואה נמי הוי בכלל מום עובר, ודלא כתי' ב' בתוס' כאן, ובפסקי התוס' כתבו לדינא כתי' ב', צד זה המחודש לכאורה, דגם אם עובר ע"י רפואה הוי בכלל מום קבוע.

והגר"ז לעיל (לד, א) דקדק מלשון הרמ' (ביאת מקדש פ"ו ה"ג) שכתב דכל המומין כולם בין קבועים בין עוברים ה"ז פסול עד שיעברו, משמע נמי דשייך העברה אפי' במום קבוע, דכפשוטו חוזר אשניהם, והוא כשיטת התוס' כאן בתי' הב', דאפי' אם עובר ע"י רפואה הוי בכלל מום קבוע.

ובמשנת אברהם הוסיף להוכיח כן עפ"י דברי החת"ס בשו"ת (אבהע"ז ח"ב סי' צג) שכתב בדעת הרמ' דמום באצבע הוא רק אם יש חצי פרק וחסר חצי, אבל אם חסר כל הפרק אינו מום דאינו מכוער כ"כ, ע"ש. והלא א"כ לעולם יתכן כשיש לו חצי פרק לחסרו ג"כ ואז חסר פרק שלם ותו אינו בע"מ, ולמה הוי

בכלל מום, ובע"כ גם מום העובר הוי בכלל מום. [ורק התם פשוט טפי דאינו עובר ע"י רפואה אלא ע"י מעשה, ויתכן דהתם לכו"ע סו"ס כעת הוא במצב הזה דחצי פרק הוי מום לעולם, ודוק].

{מה דין הקרבן אחר שעבר המום האם חוזר לקדושתו}
כתב המהרי"ט אלגזי (אות נג) דמום שעבר אם כבר נפדה ודאי אינו חוזר לקדושתו, אבל לפני הפדיון אפי' אם כבר פקע קדושת הגוף שלו דשייך בו פדיון מ"מ אם עבר המום שוב חוזר לקדושתו וראוי עכשיו להקרבה. והו"ד במנחת חינוך (מצוה יח אות יא), ע"ש.
והוסיף המהרי"ט אלגזי דהגם דיש לכאורה לדון דפסול להקרבה מדין דיחוי, דהרי נראה ונדחה, מ"מ הרי מפורש בגמ' בזבחים (עז, ב) וכן ביומא (סד, א) דכל מום עובר למה לא הוי דחוי, דאינו ראוי להקרבה בשעת מעשה, ודרשו שם בגמ' דמום במ לא ירצו הא עבר מומם ירצו, והוא לימוד דאין דין דיחוי מחמת פסול מום, וא"כ ה"ה אם היה מום קבוע נמי עבר מומו ירצה.

והמהרי"ט שם כתב דה"ה גבי בכור, והו"ד במנחת"ח שם ובאמת זה חידוש, דהרי בכור א"צ פדיון, ומיד במומו הוי כמו קדשים לאחר פדיון, וא"כ לכאורה מיד יצא לחולין במומו, והוי כפסולי המקודשין לאחר פדיון. וכ"כ בחזו"א (כה, יט בכורות) דבכור דינו כפסולי המקודשים לאחר פדיון ואם עבר המום אינו חוזר לקדושתו.

אבל לכאורה המהרי"ט בזה לשיטתיה לעיל (פ"ה אות מב או"ק א') דס"ל דבכור דא"צ פדיון לא הוי ממש כפסול"מ לאחר פדיון, ויש בו יותר קדושה משאר פסול"מ, והוכיח כן מדין המשנה לעיל (לא, א) דבכור לאחר מומו אינו נמכר באיטליז וכו', ובתוס' שם (ד"ה חוץ) משמע שהוא דין דאורייתא, והיינו דיש בו יותר קדושה, ול"ד לפסול"מ, וממילא ה"ה לגבי מום אם עבר מומו חוזר להקרבתו, ול"ד לפסול"מ דעלמא דהוי חולין [הגם דגם בהם יש איסור גיזה ועבודה]. ובעיקר הדין בבכור ע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' קמא) משכ"ב.

ובשיעורים מהגרא"י לעיל לד, א הביא כן מהגרי"ד, שהוכיח מדברי התוס' בב"ק (נג, ב) דס"ל לר' יהודאי גאון דבדין מזיק של שור רעהו ולא שור של הקדש נתמעט שור לאחר פדיונו דהוי בכלל שור רעהו, ובתוס' שם מבואר דמ"מ בכור אחר מומו עדיין לא הוי בכלל שור רעהו, ומוכח כנ"ל דיש לבכור יותר קדושה משאר פסול"מ ולא מספיק לשור רעהו, וממילא ה"ה כאן ס"ל למהרי"ט אלגזי דחוזר לקדושתו, הגם דבכל קרבן אחר פדיון אינו חוזר. [ובעיקר הנידון גם במשנת ר"א (לעיל טו, ב אות ג') מספק"ל בדין בכור אם דינו כקדשים שנפדו או לא לגבי הא דחוזר להקדש].

וע"ש שהגרי"ד אמר מהגר"ח כסברת החזו"א דבכור מיד במומו נעשה חולין, והגרי"ד הוכיח מתוס' הנ"ל כסברת המהרי"ט אלגזי. וע"ש שהביא הגרי"ד ראיה לזה מדברי הר"ש והראב"ד בתו"כ (אמור פ"ז ה"י) דס"ל גם בבכור דאפי' אחר מומו אם עבר המום שוב חוזר לקדושתו, ומבואר כנ"ל דיסוד דין בכור לאחר מומו אינו כמו לאחר פדיון, אלא דינא הוא ליאכל כן במומו אבל עדיין קדוש וחוזר לקדשתו.

וכתב המנחת חינוך (שם) עפ"י דברי המהרי"ט אלגזי דבבכור חוזר לקדשתו, א"כ יש לנו יישוב נפלא לדברי הרמב"ם המוקשים שכתב (פ"ב בכורות ה"ג) גבי בכור דאם הוא מוקצה או נעבד אינו קרב על המזבח וממתין עד שיפול בו מום. וכבר תמהו רבים, וביניהם גם במהרי"ט אלגזי (פ"ו אות נח) דהא מפורש בזבחים (קיד, א) דלא יתכן מוקצה אם הוא כבר קדוש דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכן פסוק הרמ' בעצמו דמוקצה לא יתכן אחר ההקדש, א"כ מה ההיכ"ת של מוקצה בבכור, הלא בכור קדוש מרחם. ותי' בדוחק דמיירי במוקצה של אמו והיתה מעוברת וגם הולד נאסר למזבח כמו שפסק הרמ' (איסורי מזבח פ"ג ה"ב). וכ' המנחת"ח דלהנ"ל בתוס' כאן א"ש, [וע"ש באורך אם בע"מ הוי ממון בעלים]. וא"ש להנ"ל מהגרי"ז דגם דעת הרמ' כתוס' כאן דהוי מום קבוע אפי' אם עובר ע"י רפואה.

{בביאור שיטת ר"מ האם פליג בתבול או בכל מום בלבן}
גמ' מתני' מני ר' יוסי היא וכו'. וברש"י דהא דתנן אין מומין בלבן הוא ר' יוסי. משמע דר' מאיר באמת פליג וס"ל דיש מומין אפי' בלבן ואינו כשומן בעלמא. אבל בגמ' לכאורה אין הכרח לזה, דהרי סיימו מ"ט דר"מ וכו' ופירשו דר"מ ס"ל דלשון תבול הוינו דבר המבלבל את העיניים, והלא לר"מ יש מומין בלבן, ומשמע דעיקר הדין גם ר"מ מודה, ורק כאן בתבול ס"ל דגם אם נכנס בלבן הוי בכלל מום של תבול השחור.

אבל בתוס' להלן (מ, ב) מפורש דלר"מ יש מומין בלבן, ע"ש לגבי מום אחר, ולא רק לגבי תבול, וכבר העיר בחזו"א (כה, יז) דלכאורה מדברי הגמ' כאן משמע דאין זה המחלוקת אלא בדין תבול, ובלשון רש"י כאן נמי משמע כתוס', וצ"ע.